

Cizokrajná keramika doby kamenné z hrazanského oppida.

Příspěvek k možnostem výskytu subneolitických nálezů v Čechách

Stone Age exotic pottery from Hrazany settlement.

Contribution to the possibilities of Subneolithic findings in Bohemia

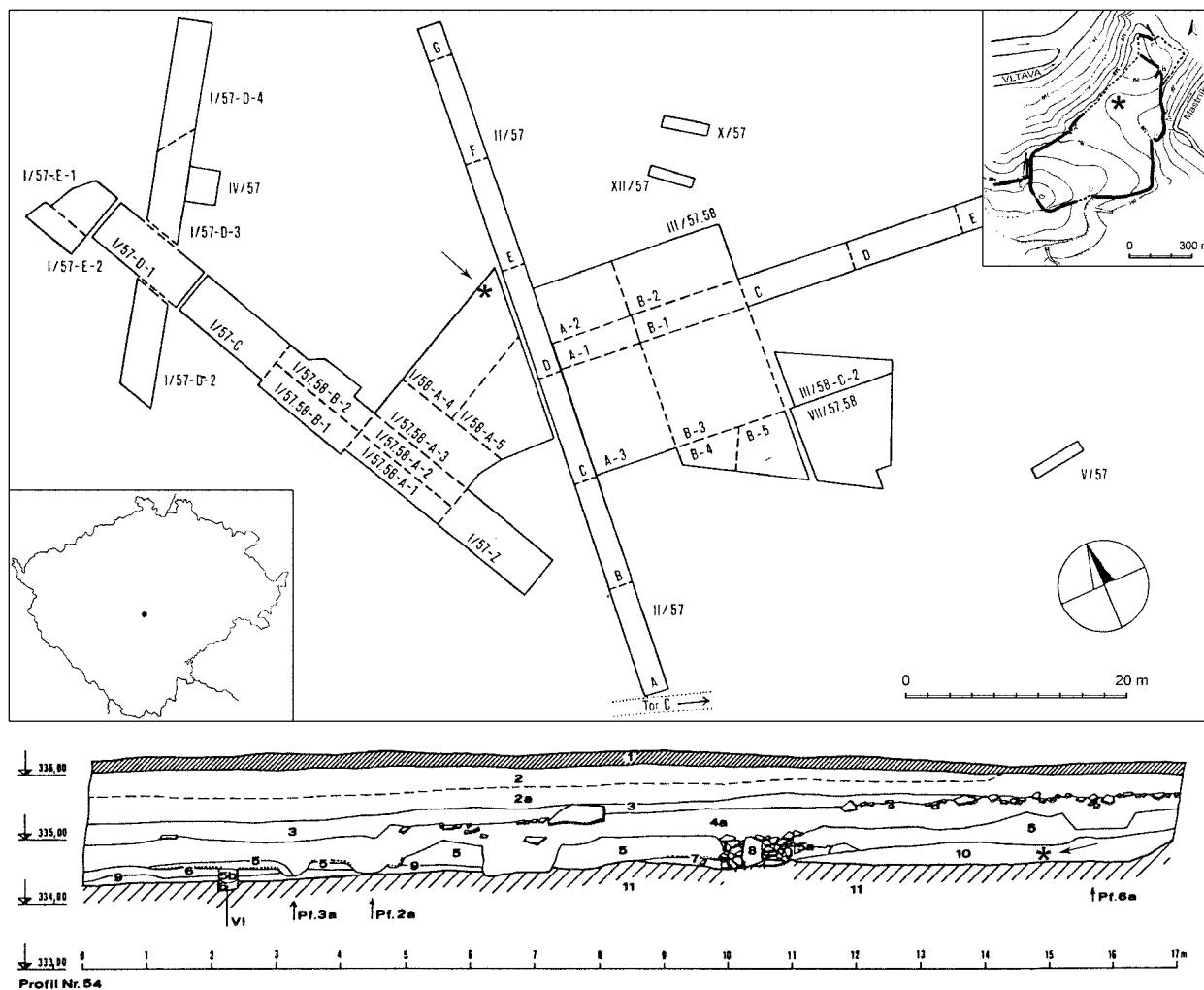
Miroslav Dobeš – Rastislav Korený

Předmětem publikace je keramika z hrazanského oppida, která nemá v českém prostředí obdobu. Ze stratigrafické situace v místě nálezu je zřejmé pouze tolik, že předchází laténskému osídlení. Jde celkem o 15 zlomků, evidentně z jedné nádoby, z hlediska českého pravěku s velmi svéráznou výzdobou (*obr. 2 a 3*). Jako pravděpodobný okruh původu této keramiky byl identifikován pás euroasijských subneolitických kultur, konkrétně kultura němenská v Polsku (*obr. 4*). Pro interpretaci nálezu v celočeském měřítku je podstatné, že popisovaný materiál byl nalezen ve středním Povltaví, tj. oblasti s několikasetletými sídelními hiáty na úrovni neolitu a eneolitu. Výklad situace není jednoznačný. Může jít o konvergenci tvarů a výzdoby, případně o souvislost se zcela jiným kulturním a časově jinak umístěným prostředím. Dále je možné uvažovat o náhodném kontaktu bez bližších historických souvislostí, podle datování němenské kultury v její mateřské oblasti někdy v časovém intervalu od starého eneolitu po počátek doby bronzové. Konečně může jít o doklad přežívání lovecko-sběračských, resp. subneolitických komunit ve středním Povltaví a v jižních Čechách hluboko do pozdní doby kamenné.

Subject of the publication is ceramics from Hrazany settlement, which has no equivalent in the Czech environment. From the stratigraphic situation in the place of discovery is clear only that precedes La-Tène settlement. This is a total of 15 fragments apparently derived from one vessel, in terms of Czech prehistoric decorated with a very peculiar (*Fig. 2 and 3*). As the probable origin of this range of ceramics was identified belt Subneolithic Eurasian cultures, namely Neman culture in Poland (*Fig. 4*). For the interpretation of finding in full Czech area scale is essential that the described material was found in the middle Vltava areas, i.e. residential several centuries hiatus in the Neolithic and Eneolithic. Interpretation of the situation is not unique. It could be a convergence of shapes and decorations, or a link to a very different cultural and other time-located environment. It is also possible to consider the accidental contact with no other historical context, according to dating Neman culture of its parent at some point in the time interval from the Early Eneolithic the beginning of the Bronze Age. Finally, it may be a evidence of the survival of hunter-gatherer, respectively Subneolithic communities deep in the Late Stone Age in Middle Vltava areas and South Bohemia.

Klíčová slova: Čechy – Polsko – Hrazany – eneolit – subneolit – kultura němenská

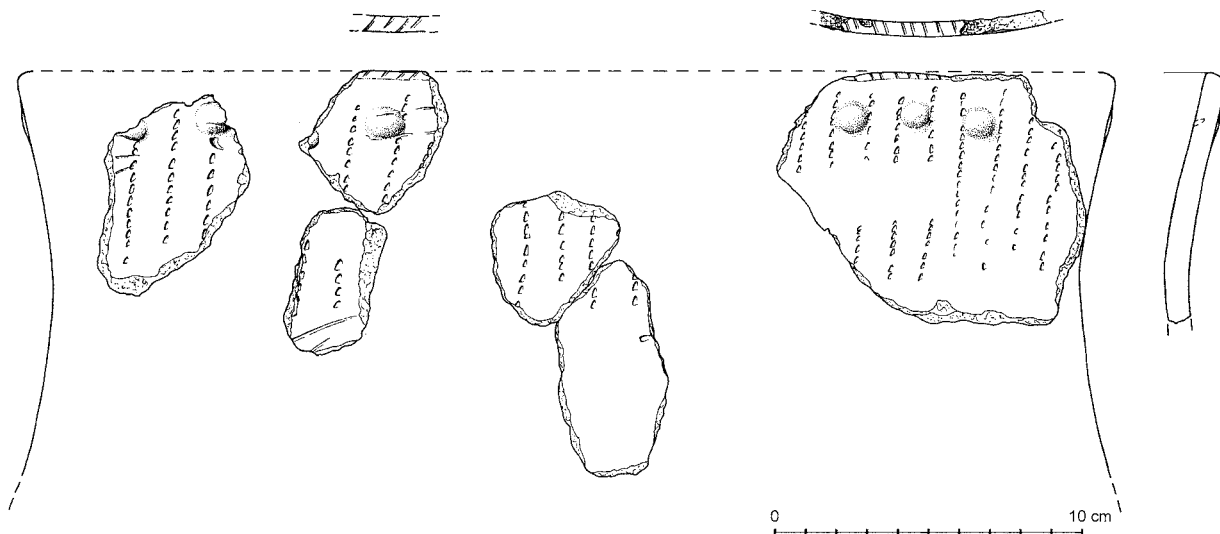
Key words: Bohemia – Poland – Hrazany – Eneolithic – Subneolithic – Neman culture

Obr. 1 Hrazany, okr. Příbram. Místo nálezu „eneolitické“ keramiky, v celočeské situaci vyznačeno bodem, v detailnějších mapkách a plánech hvězdičkou. Podle Jansová 1988, doplněno – Abb. 1 Hrazany, Kreis Příbram. Der Fundort der „äneolithischen“ Keramik, in gesamt Böhmen Situation mit dem Punkt markiert, in mehr detaillierten Plänen und Karten mit Sternchen. Nach Jansová 1988, ergänzt

V archeologickém materiálu z českého území je občas možné identifikovat nálezy, které na první pohled nemají s místním kulturním prostředím nic společného.¹ Z dříve prezentovaných je možné jmenovat zejména neobvyklou keramiku z jeskyně Koda v Českém krasu, ke které jsou nejbližší analogie spatřovány v severoitalské starší době bronzové (Vencl 1978). Jedním z dalších nálezů tohoto druhu je soubor keramických zlomků z jedné nádoby (obr. 2 a 3), nalezený při systematickém výzkumu hrazanského oppida, publikovaný spolu s masou laténského materiálu v příslušném katalogu a označený jako eneolitický (Jansová 1988, 261, obr. 175: 11). Inkriminovaná keramika je zmíněna již v populárním přehledu o oppidu, kde se píše o zlomcích „hluboké mísy“, které byly nalezeny v tzv. středním úvalu, t.j. vlastně sedle mezi vrchy Červenkou a Doubím (Jansová 1965, 34–35). Nutno podotknout, že autorka ani v jedné z výše citovaných prací neuvedla konkrétní důvody, které ji vedly k zařazení keramiky do pozdní doby kamenné – ze situace je zjevné pouze tolik, že nálezy musí časově předcházet laténskému osídlení lokality (obr. 1).

¹ Práce byla dokončena s finanční podporou Grantové agentury Akademie věd ČR v rámci grantového projektu IAA800020904.

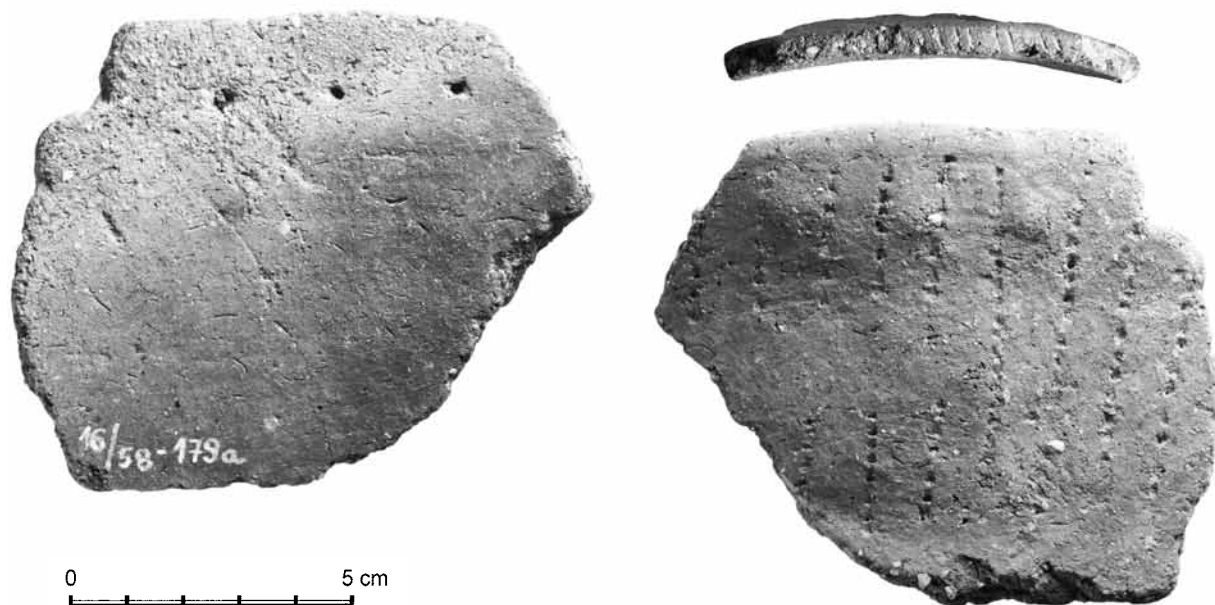

Obr. 2 Hrazany, okr. Příbram. Kresbná rekonstrukce „eneolitické“ nádoby. Kresba L. Jarošová – Abb. 2 Hrazany, Kreis Příbram. Zeichenrekonstruktion des „Äneolithischen“ Gefäßes. Zeichnung L. Jarošová

Předmětná keramika byla nalezena v roce 1958 v tzv. středním úvalu v sektoru I/58-A-4 (obr. 1). Příslušný terén splňuje základní předpoklady vhodné k pobytu člověka, neboť byl „velmi dobře chráněn před severním a západním větrem a pro osídlení byl příhodný také bohatou zásobou pramenité vody, stahující se sem z vyšších poloh“, nehledě na expozici svahu k severovýchodu až jihovýchodu (Jansová 1965, 48, Abb. 2). Nálezy byly vyzvednuty dne 16. září z nejspodnější vrstvy č. 10, která se objevila pod laténskou kulturní vrstvou č. 5. Samotný charakter vrstvy č. 10 byl již po sejmutí vrstvy 5 pozoruhodný, šlo o žlutý jíl s příměsí drobného šterku. Dle autorky výzkumu rozhodně nešlo o intaktní podloží, proto v ní byl veden od severního rohu diskutované sondy cca 6 m dlouhý a 0,35 m široký průkop, až ke studni 7/58 (obr. 1, vrstva č. 8). Při jeho hloubení byla na jednom místě, cca 2 m od severního rohu sondy a v hloubce 140 cm, dle údajů na sáčku přímo v západní stěně sondy/průkopu, nalezena diskutovaná keramika, aniž by zde byly pozorovány barevné či strukturální rozdíly svědčící pro zahloubený objekt. Přestože byl v místě nálezu průkop prohlouben až na zvětralé skalnaté podloží do hloubky 175 cm a plošně rozšířen na čtverec o straně 2 m, nebyly pozorovány okraje marně hledaného zahloubeného objektu ani nalezena další keramika. Dle autorky byl světlý odstín vrstvy způsoben degradací půdy (Jansová 1988, 77–78, 346, Profil 54, Beilage Nr. 22–23). Nutno podotknout, že popisovaný nález keramiky není v místě jediným dokladem předlaténského osídlení sond I–III. Kromě několika paleolitických artefaktů odtud pochází poměrně početná kolekce štípané industrie řazené do mesolitu, celkem na 190 kusů,² několik zlomků knovízských a pozdněhalštatská keramika (Jansová 1988, 77–78, Beilage Nr. 19). Další předlaténské nálezy byly objeveny v širším okolí sektoru I/58-A-4. Asi 50 m jižně od něj, v okolí chaty 1/55, byla nalezena spilitová sekerka typu Slánská hora (Jansová 1988, 16, 110–11, Taf. 96: 18), chronologicky odpovídající kultuře řivnáčské, a cca 120 m severovýchodním směrem, v chatě 23/62 na jižním svahu Červenky, druhá kamenná sekerka, obecně neolitického či eneolitického stáří (Jansová 1992, 22, 90, Taf. 218: 21).

Diskutovaná keramika, celkem 15 zlomků, evidentně pochází z jedné nádoby (obr. 2 a 3). Její povrch je hlazený, částečně nerovný, barevně v odstínech od světle hnědé přes tmavě hnědou až k tmavě šedé. Střep je ostřen pískem, křemeny až do velikosti cca 4 mm a slídou. Kamínky občas prostupují povrchem nádoby. Výzdoba byla provedena hřebenem, patrně se 4 zuby. Hřeben ovšem nebyl kladen pravidelně, čili ne ve všech případech se otiskl celý a stejným způsobem.

² Nálezy má připravené ke zveřejnění S. Vencl.

Obr. 3 Hrazany, okr. Příbram. Pohled na rub (vlevo) a líc nejvýraznějšího zlomku z „eneolitické“ nádoby. Foto H. Toušková – Abb. 3 Hrazany, Kreis Příbram. Blick auf die Rückseite (links) und Oberseite des herausragendsten Bruchstückes aus dem „äneolithischen“ Gefäß. Photo H. Toušková

Z vnitřní strany ústí nádoby je pak vypíchnut řádek nevýrazných plochých bochánkovitých pupíků, lemující z vnější strany sekaný vodorovně seříznutý okraj, u kterého se patrně střídala orientace linií z šikmé levé na šikmou pravou. Průměr okraje nádoby činil zhruba 350 mm. Materiál je uložen v Hornickém muzeu Příbram pod inv. č. 30339 (st. č. AÚ: 16/58-179a).

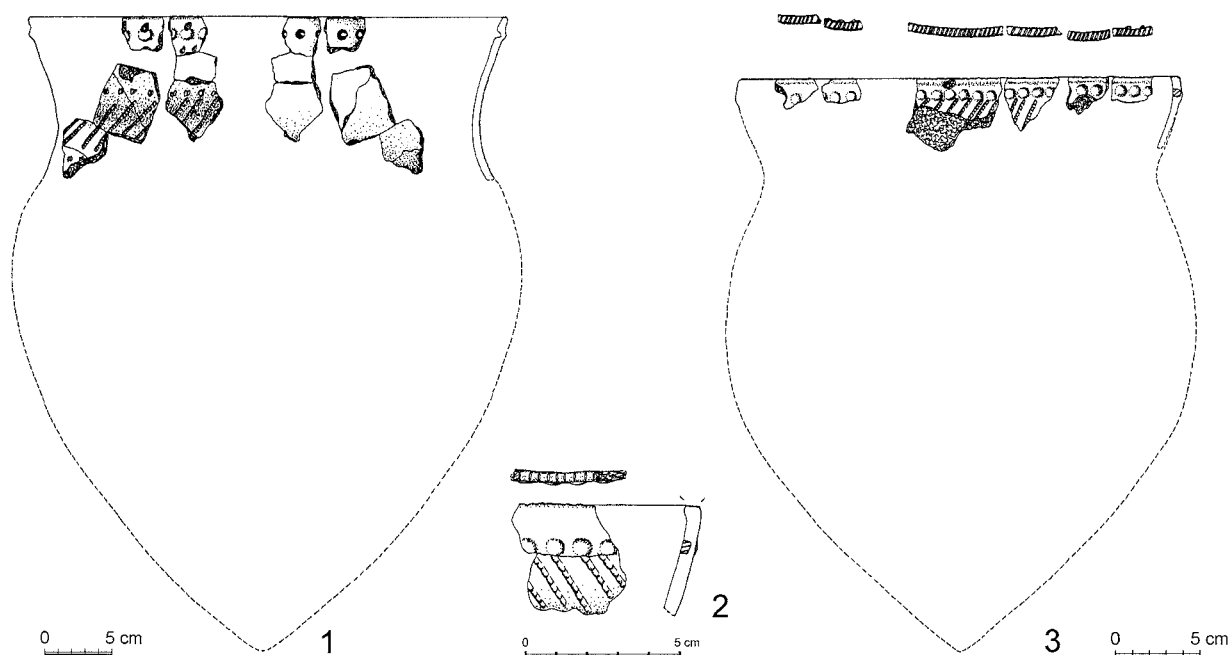
Obtížnost datování místně neobvyklé keramiky podle jednotlivých výzdobných či technologických prvků ukázal již rozbor těchto detailů na zmíněné keramice z Kody. Např. pupíky pod okrajem, vytvořené tlakem tyčinky stěnou nádoby, jsou doloženy v mnoha obdobích a na různých územích Evropy i Asie.³ Možnost konvergentního vývoje u takto jednoduchých prvků výzdoby je navíc zřejmá (Vencl 1978, 538–540). Smysluplnější tedy může být hledání analogií k jejich kombinacím, v našem případě tedy kombinaci pupíků vymáčknutých z vnitřní strany, přesekávaného okraje a hřebenovaného těla, s vědomím jednoduchého zásobnicového tvaru esovité profilace, bohužel s nezachovalým dnem.

Po konzultacích s kolegy⁴ byl jako pravděpodobný okruh původu této keramiky identifikován pás euroasijských subneolitických kultur, pro které jsou typická hrotitá dna a kombinace výzdoby hřebene, důlků, perforovaných okrajů, pupíků vypichovaných z protilehlé stěny nádoby atp. Nejstarší z nich jsou v Evropě kladeny snad již před polovinu 8. tisíciletí př. n. l., konkrétně kultura Elšan na eurasijském pomezí jižně od Uralu (Józwiak 2003, 43–45, mapa 3). Poté prodělávají v různých podobách několikatisíciletý vývoj a ve střední a severní Evropě končí prakticky až s nástupem doby bronzové. Kromě Sibiře jsou doloženy od Uralu přes Rusko, Ukrajinu, pobaltské a skandinávské státy a Polsko do severního Německa a Dánska (Klassen 2004, 109–117, Abb. 86–87) a v podobě kultury Swifterbant až do Holandska a Belgie (Raemaekers 2005, Crombé – Sergeant 2008).

Příslušné analogie byly hledány přirozeně v našem nejbližším sousedství, kde byly zjištěny značné podobnosti až totožnosti s keramikou kultury němenské. Poměrně přesné vzory, resp.

³ Např. v českém prostředí je tato ornamentace známa z tvarů kultury michelsberské, srov. Zápotocký et al. 1989, 42, obr. 5: 1–3, 8: 7–9.

⁴ Za prvotní postřehy autoři děkují I. Pavlů a M. Zápotockému, nálezy byly následně předloženy k ohledání též polským kolegům, konkrétně Miroslawu Furmankovi a Arturu Rapińskému.

Obr. 4 Analogie k hrazanské keramice z prostředí subneolitické kultury němenské ve Velkopolsku. 1 – Akacyjki Firginy, 2 – Brzeziny-Słupsko, 3 – Broszęcin. Podle Józwiaka 2003 – Abb. 4 Analogie zur Keramik aus Hrazany aus subneolithischer Neman Kultur in Großpolen. Nach Józwiak 2003

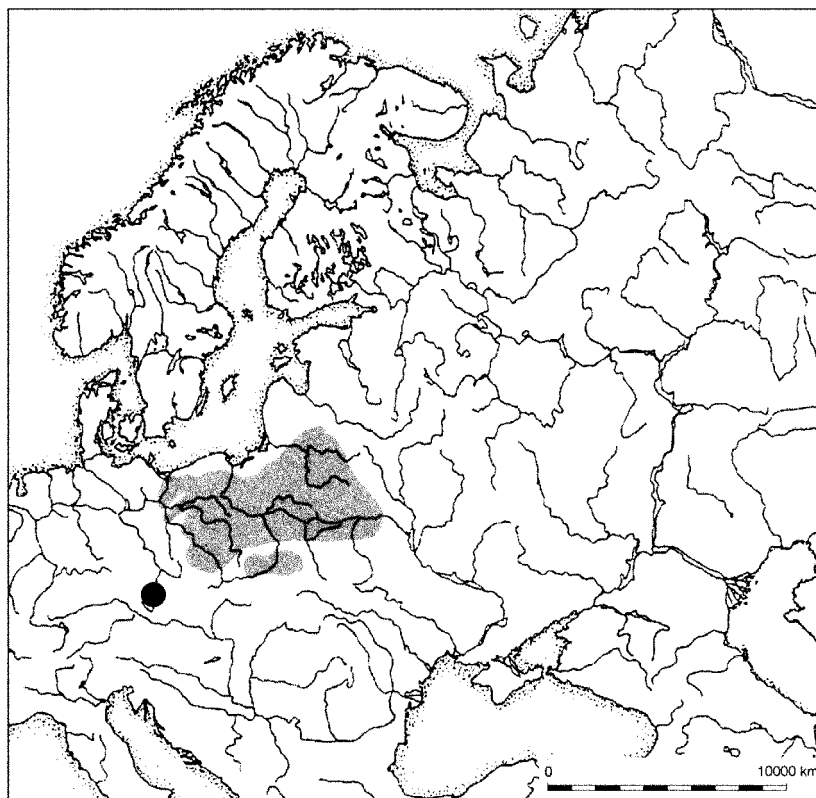
kombinace paralelních diagonálních otisků,⁵ sekaného okraje a zejména linie pupíků na vnější straně, vytvořených vpichy zevnitř, můžeme nalézt na několika velkopolských lokalitách, jako jsou Akacyjki Firginy, Broszęcin, Brzeziny-Słupsko či Osjaków (Józwiak 2003, Tab. 50; 55; 59; 12; 74: 1), v jižní části vojvodství velkopolského a łódžského, poblíž administrativních hranic se slezskými vojvodstvími. V samotném Slezsku je výskyt podobných výzdobných kombinací na poměrně hojně zastoupené subneolitické keramice (srv. von Richthofen 1934) velmi pravděpodobný, vyhodnocení dané nálezové kategorie, nyní ve stadiu zpracování, zde však bylo dlouhou dobu opomíjeno⁶.

Němenská kultura byla vypracována v šedesátých letech minulého století na běloruském materiálu (Černjavskij 1970) a posléze identifikována kromě vlastního běloruského povodí Němenu i v jihovýchodní Litvě a na severozápadní Ukrajině. Počátkem 70. let k ní byla prokázána kulturní vazba části polského subneolitického materiálu z Podlesí, Mazovska a Velkopolska (Kempisty 1973, 13–19), který byl dříve obecně zahrnován pod všeobjímající pojem kultur jamkově-hřebenových (obr. 5). Její ohlasy, resp. obecně ohlasy subneolitických kultur, najdeme též v Malopolsku, Slezsku (von Richthofen 1934) a v Lužici (Coblentz 1951). Možný výskyt podobné keramiky v českém prostředí by mohly naznačovat zlomky z baalberského hliníku v Benátkách. Jde o dva exempláře z bahnitého materiálu s příměsí drcené keramiky, v jednom případě se záseky na horní ploše okraje (Kalferst – Zápotocký 1991, 389, 405–406, obr. 9: 13–14).

Výskyt kultury němenské je podle stávajících dat a pozorování poměrně dlouhodobý. Vzniká v Bělorusku, patrně pod vlivem nálevkovitých pohárů, někdy v 39. až 38. století př. n. l, soudě podle nemnohých radiokarbonových dat. Její dominantní vazba na subneolitický substrát je však naprosto zjevná, stále jde o lovce a sběrače, nikoli o zemědělce. Končí patrně až na počátku polské doby bronzové, s nástupem kultury trzciniecké, zhruba v 19./18. století př. n. l. (Józwiak 2003, 45, 71–72, 195). Chronologie němenské kultury samozřejmě může být v budoucnu předmětem

⁵ U hrazanské keramiky jde o otisky hřebene, u polských analogií spíše o variaci na brázděný vpich.

⁶ Informace A. Rapiňského, který na dané téma píše práci na opavské universitě.

Obr. 5 Rozšíření kultury němenské s bodovým vyznačením polohy Hrazan. Podle Józwiaka 2003, doplněno – Abb. 5 Die Ausbreitung der Neman Kultur mit Punktauszeichnungen der Lage von Hrazany. Nach Józwiak 2003

různých diskusí, podstatné však je, že na polském území vedle sebe po staletí až tisíciletí přebývaly lovecko-sběračské a zemědělské komunity.

Bez souvislostí s českým eneolitem není ani složení keramického těsta němenské keramiky, resp. jejího ostříva. To sestává převážně z kousků žuly či živce, obecně z nenormalizovaných hrubých kaménků, drceného šterku (tzv. tłuczniowa technologia; Józwiak 2003, 190). Příměs různě velkých kaménků, převážně křemenů, prostupujících až na povrch nádoby, je patrná i na hrazanské keramice, v mezích českého pravěku však nejde o nic mimořádného, čili může jít o podobnost náhodnou. Příměs žuly je však uváděna též u kulovitých amfor (Neustupný 1982, 280–281) a identifikována byla např. v českém středním eneolitu i v jiném kulturním prostředí (Pleinerová – Žápotocký 1999, 286).

Pro interpretaci nálezu v celočeském měřítku je důležitá ještě jedna okolnost. Je nutné zdůraznit, že popisovaný materiál byl nalezen ve středním Povltaví, v oblasti, kterou rozhodně není možné co do kontinuity osídlení srovnávat např. s Polabím či Poohřím, oblastmi, na kterých nálezově spočívá relativně chronologická kostra českého zemědělského pravěku. Podle tohoto schématu lze pro střední Povltaví konstatovat až několikasetleté nálezové hiáty, zejména pro neolit a eneolit.⁷ Pokud pomineme ojedinělé nálezy broušené a štípané industrie, zpravidla obecně neolitického až eneolitického stáří (Eisner 1923, 13–15; Hájek 1954, 116–117; Sklenář 1990, Fröhlich 1993, Stolz – Korený 2008), představují první zemědělskou entitu sporadické keramické nálezy kultury s keramikou lineární a vypíchanou z jižní části diskutované oblasti (Kostelec nad Vltavou, Kozárovice, Radětice u Příbrami, Zvíkovské Podhradí: Michálek et al. 2000, 276–277, tab. 1; Vokolek

⁷ Je pochopitelně možné vést spor o to, zda jde o skutečný sídelní hiát či pouze o hiát nálezový, závislý na stávající úrovni poznání pramenů z diskutované oblasti, resp. odlišných možnostech jejich zachování. Nerovnoměrnost zastoupení jednotlivých nálezových horizontů zemědělského pravěku v obou oblastech je však více než nápadná.

2004, 75, tab. 129: 1–3; Fröhlich 2009). Teoreticky by v tomto případě mohlo jít o keramické importy v jiném (mesolitickém, resp. lovecko-sběračském?) kulturním prostředí, jižněji položené nálezy regulérních sídlišť nositelů obou neolitických kultur v Žimuticích (Beneš 1970, Pavlů 1972) a Radčicích (Michálek et al. 2000) však ukazují i na stabilnější, byť ostrůvkovité zemědělské osídlení.

Osídlení z pozdní doby kamenné se ve středním Povltaví omezuje prakticky pouze na závěr středního eneolitu, s památkami tradičně připisovanými kultuře chamské, ovšem s mnohem větší afinitou ke středočeské kultuře řivnáčské. Jde zejména o nálezy z výšinného sídliště Malé (Dolní) Kolo u Nalžovického Podhájí, systematicky zkoumaného počátkem 50. let minulého století (Horáková-Ľansová 1951; Sklenář 1990, 36–38). Další keramika obdobného stáří je doložena z Čími-Hrdličky (Hrala 1964), Zvírotic (Pleslová-Štiková 1969, 73, pozn. 15; Sklenář 1990, 52) a nověji celou řadou lokalit z okolí Orlické přehrady (Fröhlich – Eigner 2010) a několika zlomky keramiky z Vestce, snad eneolitickými (Smejtek 2000, 36, obr. 5: 12 a 17). Jiná eneolitická období nejsou ve středním Povltaví spolehlivě doložena, s podobnou situací se setkáváme i v jižních Čechách.⁸

Situaci zjištěnou na Hrazanech lze vyložit několikerým způsobem. Teoreticky je možné připustit, že keramika byla při výzkumu někým podvržena, ovšem vzhledem k pečlivosti popisu situace z pera L. Jansové je toto vysvětlení velmi málo pravděpodobné. Další možností je konvergence tvarů a výzdoby, tj. jevů postrádajících jakékoli stylové a kulturně-historické vztahy, případně může jít o souvislost se zcela jiným kulturně-chronologickým prostředím. (Např. volné analogie k diskutované keramice najdeme až na Sibiři, v tamějších kulturách Korčažka a Jelovka, datovaných do 14.–11. století př. n. l., srv. Schneeweiß – Parzinger 2007, 139, 144, Abb. 127 a 130; Taf. 1: 12; 4: 99; 10: 276; 15: 466 atd.) Třetí možností je náhodný kontakt bez bližších historických souvislostí, který spojuje polské prostředí se středním Povltavím někdy v časovém intervalu od starého eneolitu po počátek doby bronzové, pokud připustíme vazbu na němenskou kulturu a její stávající datování. Konečně poslední výklad by spočíval v pohledu na hrazanskou keramiku jako dokladu přežívání lovecko-sběračských, resp. subneolitických komunit hluboko do pozdní doby kamenné. Pokud vezmeme v úvahu fakt, že v Polsku je paralelní tisíce let trvající bytí zemědělců a kořistníků nepopiratelné, dále že klimatické a půdní parametry středního Povltaví příliš nevyhovují neolitickému či eneolitickému způsobu zemědělství, v kombinaci se stávajícím náleзовým hiátem (viz výše) a prokazatelnou dlouhodobou rezistencí lovců a sběračů vůči plně funkční aplikaci neolitického způsobu života (Vencl 1982), není tato možnost až tak nepravděpodobná, jak by se na první pohled mohlo zdát. Ostatně seriózní úvahy na toto téma, založené na obsáhlém studiu pramenů, byly pro jižní Čechy publikovány v nedávné době (Vencl 2006, 407–413). Vše je pochopitelně ve stadiu domněnek, hlavním cílem příspěvku je připomenout odborné veřejnosti dosud unikátní a cizorodou keramiku českého pravěku. Doufejme, že nové prameny z diskutované oblasti přinesou více světla do řešení této problematiky.

Zusammenfassung

Fremdstämmige Keramik der Steinzeit vom Oppidum Hrazany. Ein Beitrag zu den Möglichkeiten des Vorkommens subneolithischer Funde in Böhmen

Gegenstand des Beitrags sind Keramikfunde vom Oppidum Hrazany, die von der Ausgräberin als äneolithisch gewertet wurden (Ľansová 1988, 261, obr. 175: 11) und zu denen aus dem böhmischen Raum bislang keine Entsprechung bekannt sind (Abb. 2 und 3). Die Funde wurden 1958 in Sektor I/58-A getätigt und aus ihrer stratigraphischen Lage geht lediglich hervor, dass sie der Latène-Besiedlung vorausgehen (Abb. 1). Der Vollständigkeit halber sei hinzugefügt, dass es sich im Rahmen des Fundortes nicht um den einzigen Beleg einer vorlatènezeitlichen Besiedlung handelt. Neben einigen paläolithischen Artefakten stammt von hier auch eine Kollektion mesolithischer Spaltindustrie, insgesamt 190 Stück, sowie mehrere Fragmente von Knovíz- und späthallstattzeitlicher Keramik.

⁸ S výjimkou středoeneolitických pramenů, opět tradičně připisovaných kultuře chamské, je výskyt zbylých nálezů z pozdní doby kamenné buď sporný (nálevkovité poháry ze Skalky u Milenovic a Bernartic, „michelsberský“ pohár z Vlkova) či zcela ojedinělý (altheimský zlomek z Českých Budějovic), srv. Beneš – Chvojka 2007, 18–19, s další literaturou. Nutno dodat, že z Hostů dle informace P. Břicháčka pocházejí boletácké nálezy (Neustupný 2008, 88), vzhledem k absenci relevantní publikace však není možné věrohodnost stávajícího sdělení ověřit.

Die subneolithischen Funde bestehen insgesamt aus 15 Keramikfragmenten, offensichtlich von einem einzigen Gefäß mit Randedurchmesser um ca. 350mm (Abb. 2 und 3). Die Oberfläche war geglättet, hellbraun bis dunkelgrau. Die Keramik ist mit Quarz (Korngröße bis ca. 4mm) und Glimmer gemagert. Die Verzierung wurde mit einem wohl vierzinkigen Kamm durchgeführt. Von der Innenseite der Mündung wurde eine Reihe unscheinbarer brotlaibförmiger Knubben ausgestochen, die an der Außenseite den gekerbten waagrecht abgeschnittenen Rand säumt.

Nach Beratung mit Kollegen wurden als wahrscheinliches Ursprungsmilieu dieser Keramik die euroasiatischen subneolithischen Kulturen identifiziert. Entsprechende Analogien wurden natürlich in der nächsten Nachbarschaft gesucht, wobei durch die Kombination der Ornamentik die Neman-Kultur als am wahrscheinlichsten erscheint (Abb. 4). Diese (Abb. 5) ist in den 60er Jahren des 20. Jahrhunderts anhand weißrussischer Funde definiert worden (Černjanskij 1970) und wurde im Anschluss in Südostlitauen, im Nordwesten der Ukraine, Podlachien, Masowien und Großpolen (Kempisty 1973, 13–19). Diese Kultur dauerte sehr lange, aufgrund neuerer Beobachtung umspannt sie das 39./38. Jh. bis 19./18. Jh. v. Chr. (Józwiak 2003, 45, 71 f., 195).

Für die Interpretation des Fundes im gesamtböhmischen Maßstab ist wichtig, dass das beschriebene Material an der mittleren Moldau gefunden wurde, d.h. in einem Gebiet, wo die Besiedlung für mehrere hundert Jahre in Neolithikum und Äneolithikum nicht durch Funde gestützt ist. Eine stabilere landwirtschaftliche Besiedlung ist hier erst am Ende des mittleren Äneolithikums erwiesen und ist mit der Řivnáč- und Cham-Kultur verknüpft (Horáková-Jansová 1951, Hrala 1964, Fröhlich – Eigner 2010). Fast der gleiche Befund ist auch für das benachbarte Südböhmen festzustellen, auch wenn hier in zwei Fällen Siedlungsinselformen mit landwirtschaftlicher Bevölkerung mit Linear- und Stichbandkeramik bekannt sind (Siedlungen in Žimutice und Radčice: Beneš 1970, Michálek et al. 2000).

Der Befund von Hrazany kann auf mehrere Weise interpretiert werden. Es könnte sich um eine Konvergenz von Formen und Verzierung handeln, evtl. um einen Zusammenhang mit einem kulturell und chronologisch ganz anders gelagerten Raum (vgl. Schneeweiß – Parzinger 2007, 139, 144, Abb. 127 a 130; Taf. 1: 12; 4: 99; 10: 276; 15: 466 usw.). Ferner könnten wir es mit einem zufälligen Kontakt ohne nähere historische Zusammenhänge zu tun haben, irgendwann im Zeitintervall vom älteren Äneolithikum bis zum Anfang der Bronzezeit. Schließlich kann im Fall der Keramik von Hrazany auch mit einem Beleg für das Überleben von Jäger-Sammler- bzw. subneolithischen Gemeinschaften noch im Äneolithikum gerechnet werden. Die Klima- und Bodenbedingungen des mittleren Moldaulandes sind für den neolithischen bzw. äneolithischen Landbau nicht besonders geeignet, in Verbindung mit dem Fundhiatus (s. oben) und der erwiesenen langfristigen Resistenz der Jäger und Sammler gegenüber der funktionalen Applikation der neolithischen Lebensweise (Vencl 1982) erscheint diese Möglichkeit als gar nicht so abwegig. Wir bewegen uns hier naturgemäß im Stadium von Mutmaßungen, Hauptziel des Beitrags war es, die fachliche Öffentlichkeit an einen bisher einzigartigen und fremdstämmigen Keramikfund in der böhmischen Urgeschichte zu erinnern.

Literatura

- Beneš, A. 1970: Žimutice, první neolitické sídliště v jižních Čechách. *Archeologické Rozhledy* 22, 658–677.
- Beneš, J. – Chvojka, O. 2007: Archeologie doby kamenné v jižních Čechách. Současný stav bádání. In: O. Chvojka – R. Krajč (eds.): *Archeologie na pomezí. Sborník příspěvků ze semináře, České Budějovice, 8. 11. 2007. České Budějovice, 9–28.*
- Coblentz, W. 1951: Funde der nordeurasischen Wohnplatzkultur in Daubitz, Kr. Niesky. *Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege* 1, 38–39.
- Crombé, P. – Sergeant, J. 2008: Tracing the neolithic in the lowlands of Belgium: the evidence from Sandy Flanders. *Analecta praehistorica Leidensia* 40, 75–84.
- Černjanskij, M. M. 1970: Nemanskaja kultura. In: V. F. Isajenko, A. G. Mitrofanov, G. V. Štychov (eds.): *Očerki po archeologii Belorussiji. Minsk, 84–87.*
- Eisner, J. 1923: Jihočeské mohyly. *Památky Archeologické* 33, 1–37, 193–231.
- Fröhlich, J. 1993: Pravěké a slovanské osídlení povodí Skalice. *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 8, 35–48.
- Fröhlich, J. 2009: Neolitické nálezy v širším okolí soutoku Vltavy s Otavou. *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 22, 19–27.
- Fröhlich, J. – Eigner, J. 2010: Nově objevená eneolitická výšinná sídliště v oblasti Orlické přehrady. Příspěvek k eneolitickému osídlení podél středního toku Vltavy. *Archeologie ve středních Čechách* 14, 29–50.
- Hájek, L. 1954: Jižní Čechy ve starší době bronzové. *Památky Archeologické* 45, 115–192.
- Horáková-Jansová, L. 1951: Eneolitické výšinné sídliště Malé Kolo na střední Vltavě. *Archeologické Rozhledy* 3, 300–304.
- Hrala, J. 1964: Chamský nálezy od Čími nad Slapskou přehradou. *Archeologické Studijní Materiály* 1, 43–46.
- Jansová, L. 1965: Hrazany. Keltické oppidum na Sedlčansku. Praha.
- Jansová, L. 1988: Hrazany. Das keltische Oppidum in Böhmen. Band 2. Die Gehöfte in der mittleren Senkung. Praha.
- Jansová, L. 1992: Hrazany. Das keltische Oppidum in Böhmen. Band 3. Die Besiedlung der Abhänge der Červenka. Praha.
- Józwiak, B. 2003: Społeczności subneolitu wschodnioeuropejskiego na Niziu Polskim w międzyrzeczu Odry i Wisły. Poznań.
- Kalferst, J. – Zápotocký, M. 1991: Sídlíště ze staršího období kultury nálevkovitých pohárů u Benátek, okr. Hradec Králové. *Archeologické Rozhledy* 43, 376–410.
- Kempisty, E. 1973: Kultura ceramiki „grzebykowo-dolkowej” na Mazowsiu i Podlasiu. *Wiadomości archeologiczne* 38, 3–76.
- Klassen, L. 2004: Jade und Kupfer. Untersuchungen zum Neolithisierungsprozess im westlichen Ostseeraum unter besonderer Berücksichtigung der Kulturentwicklung Europas 5500–3500 BC. Århus.

- Michálek, J. – Pavlů, I. – Vencl, S. – Žápotocká, M. 2000:* Nová neolitická sídliště (LnK a StK) a žárový hrob (StK) v Radčicích, okr. Strakonice, v jižních Čechách. In: I. Pavlů (ed.): In memoriam Jan Rulf. Památky archeologické – supplementum 13. Praha, 266–302.
- Neustupný, E. 1982:* Prehistoric migrations by infiltration. *Archeologické Rozhledy* 34, 278–293.
- Neustupný, E. 2008:* Střední eneolit. 4.1. Základní charakteristika středního eneolitu. In: E. Neustupný (ed.): *Archeologie pravěkých Čech 4. Eneolit*. Praha, 87–89.
- Pavlů, I. 1972:* Problém neolitického osídlení jižních Čech. (Předběžná zpráva o výzkumu v Žimuticích 1970). *Archeologické Rozhledy* 24, 260–268.
- Pleinerová, I. – Žápotocký, M. 1999:* Polozemnice z období řivnáčské kultury v Březně u Loun. *Archeologické Rozhledy* 51, 280–299.
- Pleslová-Štiková, E. 1969:* Nová eneolitická výšinná sídliště v západních a jižních Čechách. *Archeologické Rozhledy* 21, 69–94.
- Raemaekers, D. C. M. 2005:* An outline of the Late Swifterbant pottery in the Noordoostpolder (province of Flevoland, the Netherlands) and the chronological development of the pottery of the Swifterbant culture. *Palaeohistoria* 45/46, 11–36.
- von Richthofen, B. 1934:* Die Irdenware des nordeurasischen Kulturkreises der jüngeren Steinzeit in Schlesien. *Altschlesien* 5, 67–93.
- Schneeweiß, J. – Parzinger, H. 2007:* Die Siedlung Čiča in der westsibirischen Waldsteppe 1. Untersuchungen zur spätbronze- bis früheisenzeitlichen Keramik, Chronologie und kulturellen Stellung. Mainz.
- Sklenář, K. 1990:* Pravěké nálezy na Sedlčansku. *Archeologický místopis části příbramského okresu na východ od Vltavy v pravěku a rané době dějinné. Středočeský sborník historický* 17, 5–80.
- Smejtek, L. 2000:* Pravěké výšinné sídliště ve Vestci, okr. Příbram. *Archeologie ve středních Čechách* 4, 31–46.
- Stolz, D. – Korený, R. 2008:* Broušené nástroje ze sbírky Hornického muzea Příbram. *Archeologie ve středních Čechách* 12, 141–150.
- Vencl, S. 1978:* Soubor neobvyklé keramiky z jeskyně Kody v Tetíně, okr. Beroun. *Archeologické Rozhledy* 30, 535–546.
- Vencl, S. 1982:* K otázce zániku sběračsko-loveckých kultur. Problematika vztahů mesolitu vůči neolitu a post mesolitic- kých kořistníků vůči mladším pravěkým kulturám. *Archeologické Rozhledy* 34, 648–694.
- Vencl, S. 2006:* Současný stav poznání předneolitických osídlení jižních Čech. In: S. Vencl (ed.): *Nejstarší osídlení jižních Čech. Paleolit a mesolit*. Praha, 367–452.
- Vokolek, V. 2004:* Katalog staré sbírky oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea. *Fontes Archaeologici Pragenses* 32. Praha.
- Žápotocký, M. – Černá, E. – Dobeš, M. 1989:* Michelsberské nálezy ze severozápadních Čech. *Památky Archeologické* 80, 30–58.

Miroslav Dobeš
Archeologický ústav AV ČR, v.v.i.
Letenská 4, CZ-118 01, Praha 1

Rastislav Korený
Hornické muzeum Příbram
Nám. Hynka Kličky 293
CZ-261 01 Příbram VI – Březové Hory